

**Szociológia Doktori
Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Drjenovszky Zsófia

A nők távolmaradása a munkaerőpiactól a gyermekvállalást követően

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Czakó Ágnes
Egyetemi docens

Budapest, 2009

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Drjenovszky Zsófia

A nők távolmaradása a munkaerőpiactól a gyermekvállalást követően

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Czakó Ágnes
Egyetemi docens

© Drjenovszky Zsófia

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS	4
1.1. A DISSZERTÁCIÓ CÉLKITŰZÉSEI	4
1.2. A TÉMA INDOKLÁSA	5
2. A KUTATÁS HÁTTERE	5
2.1. A KÉRDÉSHEZ KAPCSOLÓDÓ FOLYAMATOK	5
2.2. ELMÉLETI ELŐZMÉNYEK.....	7
2.2.1. Közgazdasági elméleti keret.....	7
2.2.2. Szociológiai megközelítések	9
3. A KUTATÁS HIPOTÉZISEI	10
4. AZ ALKALMAZOTT MÓDSZER ÉS ANNAK INDOKLÁSA	11
5. AZ ÉRTEKEZÉS MEGÁLLAPÍTÁSAI	13
6. AZ EREDMÉNYEK ÖSSZEGZÉSE, KÖVETKEZTETÉSEK	20
7. FONTOSABB HIVATKOZÁSOK.....	22
8. KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE.....	24

1. Bevezetés

A nők egyre nagyobb és nagyobb arányban képviseltetik magukat a munkaerőpiacon a XX. századtól kezdődően. Egyre több nőnek kellett döntenie arról, belép-e a munkaerőpiacra. Hasonló döntési helyzetben állnak a nők akkor is, mikor a gyermek születésével kiesnek a munkavégzésből, és meg kell hozniuk a döntést arról, mikor kapcsolódjanak újra vissza.

A tézis témája tehát a gyermek megszületéséhez kapcsolódó munkaerőpiaci kilépés ill. visszatérés időszakának vizsgálata a gyermekvállalás folyamatában.

1.1. A disszertáció célkitűzései

A gyermekvállalás sok esetben egyúttal választást is jelent a nők számára, választást az otthon, esetleg további gyermekek vállalása ill. a munka, karrierépítés között. Az anyaság és a munka, vagy még inkább az anyaság és a karrier összehangolása az egyik legfontosabb probléma a nők számára. Fő kérdésem, melyet jelen kutatás keretei között vizsgálni kívánok:

Milyen tényezők befolyásolják a munkaerőpiactól távol töltött idő hosszát a gyermekvállaláshoz kapcsolódóan?

A kérdésre adott válasz alapvető, hogy megértsük a vizsgált csoport munkaerőpiaci részvételét. A nők szerepével, gyermekvállalással kapcsolatban számos magyar kutatás született már, míg a nők munkaerőpiaci visszatérése (a gyermekvállalást követően) kevésbé volt hangsúlyos (pl.: Lakatos 2001, Pongráczné 2001, Spéder 2001, Köllő 2008, Bálint-Köllő 2007, 2008, Frey 2008). Ezt a hiányt célozza meg bővíteni jelen kutatás. Két fő célom:

- *Feltárni azokat a háttérváltozókat, értékrendbeli és egyéb tényezőket, amelyek befolyásolják az otthon töltött idő hosszát.*
- *Megnézni, hogy ezek a változók hogyan változnak a gyermekszám függvényében.*

A kiválasztott probléma igen széleskörű vizsgálódási lehetőséget kínál, melynek bősége miatt a dolgozatom témáját szükséges volt szűkíteni. A dolgozat terjedelmi korlátai miatt nincs lehetőség nemzetközi kitekintésre; nem kívánok foglalkozni a családpolitika elemzésével, bírálásával (csupán rövid bemutatásával); nem célom a feminizmus ill. a gender ismeretanyag tárgyalása. Dolgozatomban kizárólagosan a nőkre koncentrálok, nem veszem elemzés alá a férfiak munkaerőpiaci viselkedését. A nők csoportján belül is azokkal foglalkozom, akik a szülést megelőzően dolgoztak, és vissza is kívánnak térni a munka világába, nem vizsgálom tehát azokat, akik belépnek (és nem visszatérnek) a munkaerőpiacra. Mindezek azonban további kutatási irányvonalakat rejtenek magukban.

1.2. A téma indoklása

A választott témával olyan probléma megismeréséhez szeretnék hozzájárulni, mely napjainkban igen aktuális kérdés.

A kutatás megtervezését megelőzően 2006. január 1-jével alakult át jelentősen a családtámogatási rendszer törvényi szabályozása. Az egyik legfőbb változás volt, hogy az édesanya a gyermek 3 éves koráig védelemben él, a munkahely köteles alkalmazni, amennyiben vissza szeretne térni. Ez számos nehézséget vet fel a munkáltatói oldalról, éppen ezért a munkáltatónak fontos tudnia, hogy előreláthatólag mennyi ideig marad távol az édesanya, mennyi ideig (és ennek függvényében milyen módon) oldja meg pótlását, helyettesítését. Ennek ismeretében a munkáltató is könnyebben fel tud készülni a kismamák visszatérésére.

A kutatás ideje alatt a kérdés aktualitása ismét felerősödött, hiszen a vizsgált terület szabályozása az állami szervek számára újra központi kérdéssé vált. 2009 folyamán újabb módosításra került sor, melynek eredményeképp több korlátozást is életbe léptetnek a 2010-es évtől. Ennek egyik fő eleme a támogatási időszak hosszának lecsökkentése 3 évről 2 évre, hiszen a jelenlegi törvényi szabályozás által megengedett hosszas távollét jelentős módon lecsökkenti a nők munkaerőpiaci jelenlétét.

2. A kutatás háttere

2.1. A kérdéshez kapcsolódó folyamatok

A nők munkavállalásának a XX. században az egyik legfőbb mozgatórugója a gazdasági szükséglet volt. A család összes bevételét tekintve nélkülözhetetlenné vált a nők kereső tevékenysége a család gazdasági jóléte szempontjából. Az átlagosan megszokott életszínvonal megtartásának igénye a nőket is munkavállalásra ösztönözte (Hoóz 1994, Óri 2001). Ezek a jelenségek nem egyedülállóak, a tendenciák hasonlóak az összes nyugati iparosodott társadalomban. A nők magas aránya a munkaerőpiacon, vagy a gyermekkel otthon töltött idő alakulása általános, globális folyamatokra reagálnak. A Kelet-európai országokban

mindehhez hozzájárul a szocialista ideológia nőképe, elvárásai is (Koncz 1999, Blaskó 2006, Pongrácz–Spéder 2002).

A családi élet, és családi szerepek jelentősen megváltoztak az elmúlt évtizedek során. A tradicionális szerepek átalakultak, mára már az általánosan elterjedt családmódel kétkeresős szülőket jelent (Kamarás 2003). Hazánkban – a nyugat-európai mintától eltérően – sokkal hamarabb elterjedt a kétkeresős családmódel. A nők részvétele is másképp alakult: sokkal korábban ugrott meg számuk a munkaerőpiacon, majd a rendszerváltást követően jelentősen visszaesett.

Az 1990-es években jelentős változások következtek be hazánkban, valamint az egész közép-kelet-európai térségben. Ezt az időszakot a demokratikus többpártrendszer megjelenése, a gazdasági élet jelentős átalakulása jellemzi. Megjelenik a munkanélküliség, az infláció, csökkennek a reálbérek, nőnek a jövedelmi különbségek, eltolódás következik be a foglalkoztatás struktúrájában (Spéder 2003).

A nők számára a munka egyre fontosabb helyet foglal el életükben, több időt is töltenek vele, ennek következtében egyre nehezebb megtalálni az egyensúlyt a még továbbra is jelentős otthoni, családi kötelezettségek, és a munka világa között. A munkavállalás legfőbb mozgatórugója az anyagi kényszer, de jelentős szerepet játszanak egyéb társadalmi, környezeti változások is. Csökken a termékenységi ráta, Magyarország népessége 1980 óta fogy (Őri 2001). Csökken a házassági kedv, nő a válások száma, kitolódik a házasságkötés ideje, emelkedik a házasságon kívül születettek aránya, hosszabb a házasság előtti, gyermekvállalás előtti időszak, nő a felsőoktatásban résztvevő nők aránya (Kamarás 2001, 2003, 2005, Pongrácz 2000, S. Molnár-Kapitány 2002, Tárkányi 2002). A nők számára a gyermekvállalással járó, munkaerőpiactól való huzamosabb távollét, valamint az egyéb családi kötelezettségek hátrányt jelentenek, és a gyermekvállalási tervek kitolódnak. Megváltoztak a női munkavállalással kapcsolatos nézeteik is.

A modern világban bekövetkező demográfiai változásokat, és az ezek mögött rejlő okokat a „második demográfiai átmenet” koncepciója vizsgálja (Van de Kaa 1987, Kamarás 2005). A kiváltó okok között (Van de Kaa 2001) említik a hagyományos értékektől és normáktól való eltávolodást, az individualizmus és az önmegvalósítás fontosságának terjedését, a korábbi anyagi, erkölcsi és szexuális kötelezettségektől való megszabadulást. Mindez szabadabb párválasztást, családi felépítést engedélyez, mely gyengíti a családi élet tradicionális kereteit. (Kamarás 2005). Előtérbe kerülnek az egyéni karriercélok, fontossá válik az egyéni függetlenség, melyeket sokan úgy vélik, hogy a házasság hivatalos formájának elhagyásával, valamint a gyermekek számának korlátozásával tudnak elérni. A

társadalmi trendek arra ösztönözték a nőket, hogy munkát vállaljanak. Ezt a folyamatot az intézményi hátterek is követték (pl.: családtámogatás különböző elemeinek alakulása).

2.2. Elméleti előzmények

Annak érdekében, hogy megértsük az emberi viselkedést és a társadalmi jelenségeket, szükséges megismerni mind az egyéni döntést befolyásoló tényezőket, mind pedig a strukturális korlátokat. Mind az egyéni cselekvés, mind a strukturális korlátok vizsgálatának régi hagyományai vannak a szociológiai és közgazdasági gondolkodásban

2.2.1. Közgazdasági elméleti keret

A közgazdasági elméletek sajátja, hogy egyszerűsítő feltételeket alkalmaznak modelljeikben. Az emberi viselkedést illetően a „homo oeconomicusból” indulnak ki (Andorka 2000, Coleman 1988). A neoklasszikus közgazdaságtan elmélete szerint az egyének, a háztartások haszonmaximalizálók, mely meghatározza a munkaerőpiaci kínálatot is. A nők munkaerőpiaci magatartását vizsgáló neoklasszikus közgazdaságtan értelmezésében a piaci működés – azaz a munkaerőpiaci részvétel – a rezervációs bér és a kínált piaci bér mozgásával írható le (Nakamura-Nakamura 1991).

Az elmélet a chichagói iskolából indult ki. Az újfajta gondolkodás alapjait Becker fektette le az 1960-ban megjelent „An Economic Analysis of Fertility” c. művével. Becker (1981) azok közé tartozik, aki homo oeconomicus emberképpel szeretné magyarázni a nem gazdasági viselkedéseket is, mint pl a gyermekvállalás és a házasságkötés. Ezeket a döntéseket is racionális magatartásra, és a haszonmaximalizálás érvényesítésére vezeti vissza (Andorka 2000). Az elmélet képviselői a gyermekekhez való hozzáállást exogén és adott változóként értelmezik a gyermekvállalási magatartás elemzésekor. A közgazdasági elemzésekben a gyermeket, mint „közönséges jószág” értelmezik, egyéb termékek piacához hasonló módon elemzik. (Andorka 1987).

A nők munkába való visszatérését befolyásoló tényezők:

A gyermekvállalást befolyásoló tényezők szorosan összefüggnek a gyermekvállalást követő, munkába történő visszatérésről szóló döntéssel, hiszen mindkettő a munkaerőpiactól való távolmaradásra vezethető vissza (elsősorban az ehhez kapcsolódó költségeken keresztül).

Az otthonmaradás kérdése ill. annak hossza növeli a gyermekhez kapcsolódó elmaradt hasznot, közvetett költséget.

A közgazdasági megközelítés értelmében a munkaerőpiaci visszalépésről meghozott döntéskor a nők a piacon eltöltött idejüknek az értékét (piaci/kínált bér) és az otthoni idő értékét (rezervációs bér) hasonlítják össze. Tökéletes informáltságot és racionalitást feltételezve egy nő akkor tér vissza, ha a piaci bér meghaladja a rezervációs bér értékét (Becker 1965). A piaci bért több minden is befolyásolhatja, mint pl.: képzettség, munkatapasztalat, foglalkozás stb. (azaz a felhalmozott emberi tőke), a rezervációs bért pedig többek között a kisgyermek jelenléte, férj, háztartás jövedelme, gyermekfelügyelet kérdése (hiszen egy külső gyermekfelügyelet drága, és nem ér fel az anyai felügyelet értékével), házimunka megoldottsága (Becker 1964, Gronau 1973).

A piaci bér és rezervációs bér mérlegelésének másik oldala a használdozati költség (opportunity cost) mérlegelése mindkét szempontból. Amennyiben egy nő visszamegy a munkaerőpiacra, akkor az otthoni feladataihoz kapcsolódó használdozati költség lehet pl.: a gyermekfelügyelet költsége, takarítónő költsége ill. a kevesebb együttlét ideje a gyermekkel. Fordított esetben jelenti a bérkiesést vagy a karrierben bekövetkezett törést. Ebből a szempontból egy nő akkor tér vissza a munkába, ha az ebből eredő használdozati költség kisebb, mint az otthonmaradás esetében (Becker 1965, Mincer 1962).

Ez az elmélet több előfeltevéssel is él: egyrészt feltételezi, hogy a nők ismerik mindezeknek az értékét (a részükre fennálló lehetőségeket, úgy, mint: munkaerőpiaci jelenlét, otthoni munka, szabadidő eltöltése), másrészt, hogy mindezek alapján optimális döntést tudnak hozni.

Az emberi tőke:

A chichagoi iskolai képviselői nevéhez fűződik az emberi tőke fogalmának bevezetése is a közgazdasági gondolkodásba, mely a 60-as években bontakozott ki, a második világháborút követő növekedésnek köszönhetően.

Az emberi tőke része minden olyan befektetés, amit az ember élete során megszerez. Schultz (1983) rámutat arra, hogy ezek az erőforrások nem ingyenesek (Garai 1998). A közgazdászok a képzettséget és a munkatapasztalatot tekintik a humántőke kulcskomponenseinek, hisz mindkettő a munkaerőpiaci pozíciót növeli (Mincer-Polachek 1974). Emellett emberitőke-beruházásnak tekinthető minden olyan befektetés, amely javítja a termelékenységet, és ennek következtében növeli az egyén piaci értékét pl.: tréningek stb. (Becker 1964). Schultz (1983) ezek közé a beruházások közé sorolja a saját időfelhasználást (pl. a munkaerőpiaci információk megszerzésére fordított idő), valamint a

gyermekvállaláshoz, gyermekneveléshez kapcsolódó ráfordított időt is (Gyekinczky 1994). Minél nagyobb tehát az egyének emberi tőkéje, annál jobban értékesíthető tudást jelent a munkaerőpiacon (Becker 1975). Ez azt jelenti, hogy akinek nagyobb az emberi tőkéje, az nagyobb hozadékra (pl. magasabb bérre) számíthat, amely valószínűsíti – adott munkaerőpiaci feltételek mellett – a magasabb munkaerőpiaci részvételt. A munkáltatók is szívesebben alkalmazzák a nagyobb emberi tőkével rendelkező munkavállalókat, hiszen nagyobb termelékenységet remélnek tőlük (Galasi-Kőrösi 2002).

Azoknak a nőknek azonban, akik megszakítják munkaerőpiaci jelenlétüket, nincs lehetőségük további emberi tőke (pl.: munkatapasztalat, képzések stb) megszerzésére.

2.2.2. Szociológiai megközelítések

A nők munkaerőpiaci viselkedését vizsgáló szociológiai és demográfiai tanulmányok megalkotói azt állítják, hogy a közgazdasági elméletek alapfeltevései nem megbízhatóak, és így nem képesek megfelelően magyarázni a valós élet társadalmi jelenségeit. A közgazdasági megközelítéstől eltérően ők a struktúrák, intézményi keretek meghatározottságát és a preferenciák fontosságát hangsúlyozzák.

A *szocializációs perspektíva* szerint az emberi viselkedést meghatározó egyik legfontosabb tényező a gyermekkorban kialakult preferenciák, hiszen ezek határozzák majd meg a későbbi döntéseket. E nézőpontot tekintve is megtaláljuk a választ a nők munkaerőpiaci magatartására: vannak nők, akik munkaerőpiaci részvételhez, mások a gyermekneveléshez éreznek erősebb elköteleződést. A döntéshez való viszony tehát a nemi szerepek gyermekkorban elsajátított voltához kapcsolódik (Sweet 1982).

A 80-as években kibontakozó „*új-strukturalista*” irányzat újabb megközelítéssel szolgál. Ők a strukturális korlátok jelenlétét az elérhető pozíciók elosztásánál hangsúlyozzák. Fogalomhasználatukban is a pozíciók jellemzői jelennek meg (foglalkozás, ipar...) az egyéni jellemzők helyett (England-Farkas 1986). A strukturális perspektívával jól magyarázható, miért olyan lassúak a társadalmi változások. A kialakult strukturális keretek viszonylag merevek, az adott pozíciókban lévők arra ösztönzi, saját pozíciójához szükséges magatartást alakítsanak ki, és erősítsék meg. Az egyén azonban nem csupán a strukturális korlátok által vezérelt, hiszen egy folyamatos, kölcsönös kapcsolat áll fenn a strukturális pozíciók és az egyéni jellemzők között (England-Farkas 1986), mely társadalmi változásokat eredményezhet. A háztartások és a foglalkoztatás intézménye is számos önmegerősítő elemet tartalmaz, mely akadályozza a változásokat. (England-Farkas 1986).

Egy ugyancsak másféle szociológiai megközelítés abból indul ki „milyen családi és *női szerepek* jellemzik a modern társadalmat, és a munkaerőpiac ill. annak átalakulása mennyiben sérti, illetve favorizálja az adott szerepeket” (Spéder 2001, p. 50). A *szerepkonfliktus elmélet* szerint több szerep egyszeri birtoklása vagy megtanulása, és a nekik való megfelelés konfliktushoz vezethet. Szerepkonfliktus olyankor áll elő, amikor két (vagy több) területről szimultán érkezik nyomás, teljesítménykényszer, és az egyik teljesítése megnehezíti a másik teljesítését. Leginkább a munkahelyi és a családi szerepek között jelenik meg. A munkahelyen és otthon betöltött kettős szerep azonban pozitív hatású is lehet a nők önbecsülését tekintve, a *szerepakkumulációs elmélet* szerint (Crosby 1991). A két betöltendő szerep erősítheti egymást: amennyiben sikeres az egyik szerepben, az kompenzálhatja a másik esetleges kudarcait. Ugyanígy hozzájárulhatnak az egyik területen szerzett tapasztalatok a másikhoz. Mindez erősíti a nők mentális és fizikai egészségét, növeli önbecsülését, mely hozzásegíti ahhoz, hogy mindkét szerepben sikeresen helytálljon (Nguyen 2005).

3. A kutatás hipotézisei

Az elméleti megfontolások, és a korábbi kutatási tapasztalatok figyelembevételével a nők gyermekvállalása utáni munkaerőpiaci viselkedésére vonatkozóan az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg, s vettem empirikus tesztelés alá.

H1: Első főhipotézisem, hogy feltételezem, hogy az édesanyák munkavégzéstől való távolmaradásának hossza az első gyermek megszületéshez kapcsolódóan, magyarázható a nőkhöz közvetlenül kapcsolódó demográfiai és emberi tőke jellemzőkkel, az édesanya gyermekvállalással kapcsolatos attitűdjével, valamint egyéb (családi, anyagi) befolyásoló körülményekkel.

A vizsgált változókat három csoportra bontottam, s ezekhez kapcsolódóan állítottam fel alhipotéziseimet.

H1.1. Egyrészt feltételezhető, hogy az otthon töltött idő hosszát befolyásolják az édesanyához közvetlenül kapcsolódó demográfiai tényezők és emberi erőforrás felhalmozás.

H1.2. Másrészt lehetséges, hogy az otthon töltött idő hosszát befolyásolja az édesanya hozzáállása, értékrendszere és szemléletmódja a családi élethez és munkához kapcsolódóan.

H1.3. Végül feltételezem, hogy az otthon töltött idő hosszát befolyásolják a szülés időpontjában fennálló egyéb (családi, anyagi) körülmények.

Az első alhipotézisemhez kapcsolódóan 7, a másodikhoz 6, míg a harmadikhoz 7 változót vettem górcső alá.

H2: Második főhipotézisem, hogy a vizsgált változók befolyásoló hatása eltérhet minden újabb gyermeknél, azaz eltérőek az első, második vagy harmadik (ill. további) gyermek születése esetében. Feltételezem tehát, hogy az első gyermeknél mások a viselkedésre ható tényezők, mint a további (második) gyermek születése esetében.

4. Az alkalmazott módszer és annak indoklása

Hipotéziseim tesztelését kétféle minta elemzésével vizsgáltam: egyrészt másodelemzést végeztem egy magyarországi mintán, másrészt kérdőíves adatfelvételt készítettem egy hazai nagyvállalatnál, melyet interjúk lekérdezés egészített ki. A kutatást tehát három lépcsőben végeztem. Ezzel kívántam elérni, hogy a rendelkezésre álló eszközökkel és adatokkal minél teljesebb képet alakíthassak ki:

Elemzés egy magyarországi mintán: Az elemzés első részében egy már meglévő kutatás adatait elemeztem. A másodelemzéshez a TÁRKI Háztartás Monitor 2003-as adatfelvételét használtam. Annak ellenére, hogy maga a kutatás témája eltér az általam vizsgált kérdéskörtől, több olyan információ található a felmérésben, amely választ ad az általam vizsgált kérdésekre.

A magyar társadalom strukturális változásait 1992 óta követi nyomon a TÁRKI. 1992 és 1997 között a felvétel a „Magyar Háztartás Panel” felvétel keretei között történt, melynek legfrissebb felvételére 2007-ben került újra sor. 1998 és 2001 között, valamint a 2003-as és a 2005-ös évben a felvételt „A Háztartás Monitor” kérdőívei alapján végezték el.

Vizsgálat egy magyarországi nagyvállalatnál (kérdőíves felmérés): A fenti felmérés sok szempontból nem fedte az általam vizsgálni kívánt kérdéseket, ezért kutatásom második részében önálló felmérést is végeztem egy szűkebb, jól körülhatárolható csoportnál másodelemzés kiegészítéseként. A vizsgálat kérdőíves lekérdezéssel történt a teljes csoportra vonatkozóan.

Vizsgálat egy magyarországi nagyvállalatnál (interjú felmérés): Végül, a harmadik lépésben, interjúkat készítettem a kérdőívet kitöltők közül választva. Ezzel kvalitatív információkkal árnyaltam az első két – kvantitatív – elemzésből nyert eredményeket.

A nagyvállalatnál végzett kutatásom alapvetően feltáró jellegű, egy szűkebb csoportra fókuszált. A kismintás felvétel azonban lehetőséget nyújtott egy pontos tényfeltáráásra, valamint – az interjúkból nyert információknak köszönhetően – egy „mélyfúrás” biztosított a megértéshez.

A kvantitatív adatok elemzése mindkét mintán az SPSS statisztikai programmal történt. A két elemzés eredményeit összevontan értékeltem. Az elemzés több módszerrel történt, hipotéziseimet az alábbi statisztikai eszközökkel teszteltem:

- a, Elsőként leíró elemzés keretei között mutattam be a vizsgált változók jellemzőit.
- b, Második lépésként teszteltem a kapcsolatot a kiválasztott független változók és a vizsgált függő változó (a munkától távol töltött idő az adott gyermek esetében) között.
- c, Ezt követően faktoranalízist használtam a magyarázó változók csoportosításához.
- d, Az elemzés utolsó lépéseként regresszióelemzést használtam annak meghatározására, melyek azok a független változók, amelyek legjobban magyarázzák az anyák munkától távol töltött idejének hosszát a szüléskor.
- e, Az elemzésem végén pedig megnéztem, hogy a magyarázó változók között van-e különbség tekintetben, hogy hányadik gyermekről van szó, azaz különbözik-e az eredmény az első és a második gyermek születése esetén.

Az elemzéshez az alábbi független változókat használtam a felállított hipotéziseknek megfelelően

- 1. változócsoporthoz: Az édesanyához közvetlenül kapcsolódó demográfiai tényezők és emberi erőforrás felhalmozás: életkor (a gyermek születésekor), házasságkötési kor, családi állapot, végzettség, munkatapasztalat, beosztás, kereset.
- 2. változócsoporthoz: Az édesanya hozzáállása, értékrendszere és szemléletmódja a családi élethez és munkához kapcsolódóan: anyaszerep, nemiség, karrier, elégedettség, tervezett gyermekszám, nehézségek.
- 3. változócsoporthoz: Az otthon töltött időszak alatt fennálló egyéb (családi, anyagi) körülmények: házastárs/élettárs keresete, házastárs/élettárs végzettsége, házastárs/élettárs beosztása, házastárs/élettárs részvétele az otthoni feladatokban, gyermekfelügyelet, munkahely, családtámogatás.

5. Az értekezés megállapításai

1, Abból kiindulva, hogy a nők viselkedését meghatározzák közvetlen demográfiai jellemzőik, valamint emberi tőkefelhalmozásuk mértéke, feltételeztem, hogy a gyermekkel otthon töltött idő hosszára is befolyással vannak. A kapcsolódó alhipotézisek vizsgálatok az alábbi eredményekre jutottam.

Minél idősebb egy nő gyermeke születésekor, annál hamarabb tér vissza a munkaerőpiacra: A feltett hipotézisem nem látszik igazolódni sem az első, sem pedig a második vizsgálatban. Az életkornak nemigen van hatása az otthon töltött idő hosszára sem az első, sem pedig a második gyermek esetében. Az eredmények vegyes képe nem támasztja alá az emberi tőke elméletet, mely értelmében az idősebb nők, akiknek nagyobb a felhalmozott emberi tőkéje – mely a hosszabb otthon töltött idő alatt komolyabb értékcsökkenésnek van kitéve (pl.: nehezebbé válhat az elért karrierút folytatása) – korábban visszatérnek. Ugyanúgy igaz lehet az is (és az interjúk felmérés sok esetben ezt támasztja alá), hogy a nagyobb emberi tőkefelhalmozás inkább biztosabb alapot nyújt a hosszabb otthonmaradáshoz. Az idősebb nők, akik ezidáig a munkát, a karriert helyezték előtérbe, érezhetik úgy, hogy most itt az ideje, hogy megtapasztalják, milyen az anyaság. Talán ekkorra már olyan anyagi körülményeket sikerült megteremtteni, mellyel megengedhetik maguknak, hogy hosszabb időt töltsenek otthon.

A késői házasságkötés pozitív kapcsolatban áll a munkaerőpiacra történő visszatéréssel, azaz rövidebb ideig maradnak otthon az édesanyák: Hipotézisemet a második mintán tudtam tesztelni. Az első gyermek esetében a vizsgálatok nem eredményeztek egyértelmű összefüggést, így hipotézisemet ebben az esetben el kell vetnem. A második gyermek vállalása esetében azonban igaznak tűnik az állítás. Sokan vélekednek úgy, hogy a gyermekvállalásra csak házasság után kerülhet sor. Minél később kerül sor az esküvőre, annál inkább kitolódik a második gyermek vállalása, annál nehezebben szakítják meg a már korábban felépített karriert. Vagy amennyiben nem tért vissza dolgozni a két gyermek között az édesanya, már túl hosszúnak érezheti az otthoni tartózkodást, egyre magasabb lesz pl. az elveszett jövedelemből eredő veszteség.

Mind az élettárssal élő, mind a gyermekét egyedül nevelő nő hamarabb törekszik a pénzkereső tevékenységhez való visszatérésre, mint a házasságban élők: Amiatt, hogy mindkét vizsgált mintában, a házasságban élők voltak többségben, nehezen volt igazolható vagy cáfolható az állítás. Mindezek ellenére a vizsgálatok elvégzésre kerültek, melyek

többnyire alátámasztják a fenti állítást az első gyermek esetében, nincs azonban hatása a második gyermek születése után. (Ez utóbbi eredmény furcsának tűnik, hiszen egy újabb gyermek vállalása még nagyobb anyagi és lelki terhet ró egy nőre. Az ellentmondásos eredmény az igen kis számú egyedül élő ill. élettársi kapcsolatban élő elemszám következménye lehet.) Az állítás helyessége tehát alátámasztja azt a feltételezést, hogy a házasságban élők tradicionálisabb értékrendet vallanak, mely pozitív hatással lehet az otthon töltött idő hosszára, szemben az élettársi kapcsolatban élőkkel, akik inkább a modern irányt követik (azt vallják, hogy a nő életéhez hozzátartozik a kereső munkavégzés pl. anyagi okok, vagy éppen a megszokott szerepfelfogásból adódóan). Mindemellett igazolódni látszik az is, hogy a társsal élő, nagyobb emberi erőforrással rendelkező nők több ideig engedik meg maguknak, hogy otthon maradjanak szülés után, mint az egyedül élők.

A magasabb végzettséggel rendelkező nők hamarabb visszatérnek a munkaerőpiacra: Összesítve a két mintán végzett vizsgálatokat, mind az első, mind a második gyermek esetében igazolódtak a fentiek. (Igaz, a szignifikancia a második, egygyermekes mintán nem volt egyértelmű). Az eredmények alátámasztják a neoklasszikus elméletet, mely szerint a magasabb iskolai végzettségűeknél – mely többnyire magasabb jövedelemmel és nagyobb gazdasági aktivitással párosul – magasabb a gyermekvállalás közvetett költsége. Ez értendő pl.: a bérkiesésre, de ugyanakkor a szellemi igény is nagyobb az újbóli munkavégzésre. (Az első vizsgálat alapján a tendencia az otthon töltött első hónapokban ennek ellenére fordított. Ennek oka lehet, hogy az alacsonyabb végzettségűek esetében anyagilag nagyon sürgető lehet a visszatérés, hiszen a támogatás összege is alacsony az ő esetükben.) Az eredmények így ellent mondanak azoknak a korábbi kutatási eredményeknek, melyek szerint a magasabb iskolázottságú nők – felhalmozott tartalékaiknak, erőforrásaiknak köszönhetően – több ideig engedhetik meg maguknak, hogy otthon maradjanak szülés után.

Minél hosszabb a gyermekvállalás előtt a munkával eltöltött idő, annál hamarabb tér vissza a munkába az édesanya: A feltett hipotézist egyik vizsgálat sem igazolta, ezért szükséges elvetni. A munkatapasztalat hatása egyénileg változik. Van, aki úgy érzi, hogy a munkával eltöltött hosszabb idő alatt felhalmozott humán erőforrásai inkább a hosszabb otthoni tartózkodást alapozzák meg, más szerint a humán tőke nagyobb értékcsökkenése a mihamarabbi visszatérésre ösztönöz. De jelen van az a vélemény is, hogy a hosszas távolmaradást mindenképp rossz szemmel nézik, ezért akármennyit dolgozott is korábban valaki, nem számít. Az eredmények tehát a chichagoi iskola elméletét nem támasztják alá, s a korábbi kutatások vegyes eredményeit erősítik.

A magasabb beosztásban lévő nők visszatérése a munkaerőpiacra korábban történik: Az első vizsgálatom alátámasztja a feltételezésem. Az emberi tőke elmélet értelmében a

beosztáshoz olyan nagyobb – felhalmozott – emberi tőke tényezők (pl.: bér, karrierút) kapcsolódnak, melyek szintén megnövelik a munkaerőpiactól távol töltött idő alternatív költségét. A munkatársi besorolású munkavállalók esetében nincsen befolyásoló hatása a pozíciónak. (A hipotézisem – adatok hiányában – a második gyermek esetében nem volt tesztelhető.)

Azok a nők, akiknek magasabb a keresete, hamarabb visszatérnek dolgozni szülés után: A kereset hatása az első gyermek esetében még kevésbé, inkább a második gyermek születése után érezhető. Az eredmények ismét alátámasztják az emberi tőke elméletét, hiszen minél magasabb egy nő keresete, idővel annál nagyobb lesz a család kieső jövedelme. A korábbi hazai kutatásokat megerősítik jelen vizsgálat tapasztalatai is tekintetben, hogy a megkérdezett nők mindezek ellenére kevésbé kritikusnak ítélik a keresetkiesésük kérdését. Igazolódni látszik az is, hogy az édesanya keresetkiesésének hatása az elején kevésbé érvényesül, idővel azonban felerősödik, főképp, ha már a második gyermekével tartózkodik otthon megszakítás nélkül. (Az első hat hónapban ebben az esetben is fordított a tendencia: egyrészt egy jobban kereső nő esetén nagyobbak a család felhalmozott tartalékai; másrészt a gyás ideje alatt a családtámogatás összege sem jelentősen kevesebb az eredeti fizetésénél.)

2, Az eddig bemutatottakon túl az anya attitűdje, hozzáállása éppolyan befolyással lehet döntésére (otthon töltött idejére), ezért ezeket a tényezőket is érdemes volt figyelembe venni. A kapott eredmények értékelését mutatom be a következőkben.

Az anyasághoz való pozitív viszony növeli az otthon töltött idő hosszát: Az első gyermek estében igaz, a másodiknál nem szignifikáns az állítás. A vizsgálatokból világosan kirajzolódik, hogy a jelenleg otthon lévő kismamák számára az anyai feladatok az elsődlegesek, az igazán „tradicionális” anyaszerep megvalósítása a legfontosabb. Az édesanyák egy csoportjánál ez idővel tovább erősödik, és hosszú ideig, vagy végleg otthon maradnának. Mások számára ez azonban egy időszakos állapot. Hosszú távon a hagyományosan elfogadott női teendők nem elégítenek ki sokakat, ahogyan erre a közgazdasági elemzések is rámutatnak. Megjelenik egy modernebb szerepfelfogás, melyben a munkavégzésnek is megvan a helye. Ezekben az esetekben visszaigazolódni látszik a szerepakumulációs elmélet, melynek értelmében akkor lesz valaki kiegyensúlyozott anya, amennyiben munkahelyén is bizonyíthat. (A tradicionális beállítódás azonban emellett is jelen van a családokban, hiszen a gyermekekkel kapcsolatos feladatokat a későbbiek során is elsősorban a nők látják el.)

A modernebb beállítottságú nők hamarabb visszatérnek a munkaerőpiacra a gyermek születését követően: Az állítás már az első gyermek tekintetében is inkább igaznak bizonyult, a második gyermek vizsgálatakor pedig egyik legfontosabb szemponttá vált. A hagyományos szerepfelfogás erősen jelen van a megkérdezett családoknál, a szerepvállalás hosszútávú vizsgálata esetén azonban két csoport rajzolódott ki: a tradicionálisabb beállítottságú nők hosszabb távon is több időt szeretnének tölteni gyermekükkel, elfogadható számukra, hogy a férj alapvetően a családfenntartó, az ő feladatuk a háztartás menedzselése. Aki tehetné, a főállású anyaszerepet is elfogadná, de a napjainkban jellemző kétkeresős családmodell előbb-utóbb mégis a visszatérésre kényszeríti. A többség szerint azonban a korábbi szerepek jelentősége gyengült, sok területen közelebb kerültek egymáshoz a férfi és női feladatok. Ennek alapján a szocializációs elmélet csupán részben állja meg a helyét. A nők társadalmi szerepe változóban van, és egy sokkal liberálisabb nemi szerep orientációt mutat, mint korábban: sokkal inkább az egyenlőség felé mutat mind otthon, mind a karrierlehetőségek terén.

Azok esetében, akik számára fontos a karrier, korábban következik be a visszatérés: Feltételezésem mind az első, mind a második gyermek születése kapcsán beigazolódott. Ez megegyezik a korábbi magyarországi kutatási eredményekkel. A nők többsége elégedett azzal, amit sikerült elérnie munkájában a szülés előtt. A karriervágy számukra annyi energiát igényelne, hogy azt már családi élet sínylené meg. Ennek ellenére az önmegvalósítás szerepe, az otthoni feladatokon kívüli szellemi tevékenység számukra is fontos, ezért általában nem csupán anyagi okok miatt szeretnének ismét dolgozni. Ez önmagában azonban nem sietteti a visszatérést, csupán azoknál, akik már jelentősebb sikereket értek el munkájukban, jobban kötődnek munkahelyükhöz, s esetleg félnek, hogy a hosszas kimaradás megtöri a korábban felépített karrierjüket. A humán erőforrás elméletet alapul véve ennek magyarázata, hogy a hosszú otthon töltött idő éppen a szakmai karrierhez kapcsolódó tudást amortizálja leginkább (pl.: szervezetspecifikus ismeretek, kapcsolatok stb.). Ez a különbség kb. két év távolmaradást követően erősödik fel. Ekkora már úgy érzik, itt az ideje, hogy folytassák korábbi életüket.

Minél elégedettebb egy nő a munkájával, annál kevesebb időt tölt otthon a szülés utáni időszakban: A feltett összefüggés mind az első, mind a második gyermek esetén igaznak bizonyult. A második „demográfiai átmenet” koncepciója szerint az utóbbi évtizedekben egyre inkább előtérbe kerülnek az egyéni életcélok, fontossá válik az egyéni függetlenség. Sok nő számára a munka alapvető fontosságú, az önmegvalósítás része, akkor is folytatnák, ha nem lenne feltétlenül szükséges. (Az eredmény összefüggésben állhat azzal is, hogy a mintában igen magas a felsőfokú végzettséggel rendelkező nők aránya. A diplomás nők

ugyanis inkább találnak személyes kielégülést munkájukban, mint sokan, akik alacsonyabb képzettségűek.)

Minél több gyermeket tervez egy nő, annál kevésbé akar hamar visszamenni munkahelyére: Az állítás mindkét vizsgált esetben egyértelműen helytálló. A gyermekvállalás terve csökkenti a munkaerőpiaci részvételre való hajlandóságot. A korábbi kutatások is ezzel megegyező következtetésre jutottak. (Az interjúkban elhangzott vélemények – melyekből kiderül, hogy sokan három gyermeket szeretnének, de végül mégiscsak a kétgyermekes családmóddal valósul meg – ugyancsak egybeesnek a korábbi felvételekkel.)

A nők félelmei a munkábaállással kapcsolatos nehézségekre vonatkozóan gyorsabb visszatérésre ösztönöznek: A változó tekintetében egyértelmű tendencia egyik esetben sem rajzolódik ki. Ennek oka valószínűleg a kérdés összetett jellege, melynek következtében nem volt egyértelmű a megfogalmazás. Az interjúkból kiderült, hogy a felvetett szempontok fontosak, ezek azonban megjelennek más vizsgált változóknál.

3, Az elemzés harmadik részében olyan külső körülményeket vettem sorra, mely az édesanyához közvetlenül kapcsolódó tényezőkön túl, további befolyással lehetnek döntésére. Annak bizonyítására, hogy a nők otthon töltött idejét számos ilyen szempont befolyásolhatja, több alhipotézist állítottam fel.

Minél magasabb a férfi keresete, annál kisebb a motiváció arra, hogy a nő visszatérjen a fizető munkához: Az apa keresetének hatása az első gyermek esetében beigazolódott, és az egyik legfontosabb szempontnak tűnt. A második gyermek esetében azonban nem szignifikáns eredményeket kaptam. Az állítás igazolása újra megerősíti a korábbi kutatások eredményeit, rámutat arra, hogy ha egy férfi megfelelő anyagi körülményeket tud biztosítani családjának, a feleség hozzájárulása a családi költségvetéshez kevésbé szükséges, ezért újbóli munkábaállása nem sürgető. A mögöttes okokat vizsgáló interjúk felméréséből ugyanakkor az is kiderült, hogy nem jelent alternatívát egy jobb anyagi körülmények között lévő család számára sem, hogy költséges gyermekfelügyeletet vegyen igénybe annak érdekében, hogy az anya visszamenjen dolgozni. Az első években megfizethetetlenül értékesebbnek tartják az anyai gondoskodást.

Figyelembe véve az édesanya keresetét is, látható, hogy a feleség magasabb keresőképessége pozitív, míg a férj magasabb keresőképessége negatív összefüggésben áll a női munkavállalással. Továbbá az is kiderült, hogy a nők keresete egyre nagyobb, a férjek keresete egyre kisebb mértékben érvényesül az idő folyamán, mely igazolja a közgazdasági elméletekben megfogalmazott megközelítést. Ez magyarázza a második gyermek esetében kapott eredményemet.

Minél magasabb a férfi végzettsége, a visszatérés annál későbbi időpontra tehető: A feltevés egyik vizsgálatnál sem igazolódott. A férfi végzettségének nincsen hatása arra, mennyi ideig marad otthon egy édesanya.

Minél magasabb a férfi beosztása, a visszatérés annál később várható: Az összefüggés csupán az első gyermek születése kapcsán helyes, a másodiknál nem szignifikáns. A mintában jellemző a házassági homogámia, azaz, hogy a magasabb képzettségű férfiak iskolázottabb nőket vettek feleségül. Megcáfolódni látszik azonban a kapcsolódó elmélet, azaz, hogy a magasabb foglalkozási státuszú férj esetén, a homogám házasságokban a feleség (a szintén magas emberi tőke felhalmozása miatt) rövidebb időn belül tér vissza a munkaerőpiacra. A vizsgálat ezzel szemben azokkal a tanulmányokkal erősíti meg, melyek szerint a magasabb pozíciójú férfiak jobb (leginkább anyagi) körülményeket tudnak biztosítani a hosszabb otthonmaradáshoz. Az, hogy a második gyermek esetén miért nincs befolyásoló hatása a férj beosztásának, magyarázható azzal, hogy ilyenkor már inkább előtérbe kerülhetnek egy nő önmegvalósítási vágyai a munkában, és visszatér annak ellenére is, ha nem kényszeríti erre semmi.

A férj intenzívebb otthoni részvétele esetén rövidebb időt töltenek távol a munkától az édesanyák: A vizsgált szempontnak összességében nincsen kihatása az otthon töltött idő hosszára egyik esetben sem. Úgy tűnik tehát, hogy habár a férj támogatása és segítsége hasznos, könnyebbé teszi a mindennapokat, mégsem egy meghatározó tényező a visszatérésnél. Az igaz, hogy a két nem szerepe közelebb került egymáshoz, kiegyenlítődés irányába mozdult el a korábbiakhoz képest, mely általában véve ösztönzi a női munkaerőpiaci részvételt. A megkérdezett nők többségénél támogatónak tűntek a férfiak, aránylag sokat segítenek a háztartásban, összességében azonban ez nem gyorsítja a visszatérést.

Aki számára könnyebben elérhető a megfelelő gyermekfelügyelet, hamarabb visszamegy dolgozni: A gyerekfelügyelet – habár úgy tűnik – a nők számára kiemelten fontos, az otthon töltött időhossz szempontjából, mégsem igazolódott a relevanciája sem az első, sem a második gyermek esetében. A megkérdezettek nagy része ebben a témakörben adta a legkimerítőbb választ. A nők többsége, aki vissza akar térni a fizetős munka világába, szembesül a gyermekfelügyelet nehézségével, és az interjúk során az egyik legfontosabb tényezőként említik. Ennek ellenére a statisztikai elemzés során nem tűnt szignifikánsnak, és az interjúk felméréséből is az derült ki, hogy a megkérdezettek körében szükség esetén a gyermekfelügyelet nem megoldhatatlan, ha nem is feltétlenül az ideális megoldás valósul meg. A látszólag ellentmondásos vizsgálati eredmények magyarázata, hogy az ideális felügyelet megtalálása nagyságrendileg nem ösztönzi a korábbi munkábaállást a gyermek 2-3 éves koráig (mely időszakig a – vélemények alapján – a legmegfelelőbb, ha a gyermek az

édesanyja mellett marad). Amikor azonban elérkezik a visszatérés ideje, a gyermekfelügyelet megoldása a legfontosabb kérdéssé válik, és ahol nem megoldott, ott valóban késleltetheti a meghozott döntést.

Azok a nők, akiknek van módjuk valamilyen atipikus foglalkoztatási forma igénybevételére, hamarabb térnek vissza a munka világába: A feltevésrel szemben azonban az alternatív lehetőségek nem gyakoroltak pozitív hatást a visszatérésre a statisztikai vizsgálatok értelmében. Az eredmény meglepő lehet, a magyarázatot az interjúk adják. A munkahely rugalmassága kiemelten fontos a kismamák visszatérése szempontjából, mert sokban segíti az otthoni és munkahelyi feladatok összehangolását, csökkentve ezzel az esetlegesen jelentkező szerepkonfliktust. Sokan azonban – a fentiekkel összhangban – a gyermek 2 (ill. 3) éves koráig semmiképpen sem szeretnének visszatérni. Az időhosszra gyakorolt hatása inkább csak ezután érvényesül, akkor, amikor már megszületett a döntés a visszatérésről. Ebben az esetben azonban egyértelműen kirajzolódott, hogy ha elkezd dolgozni az édesanya, akkor a leginkább az egyik atipikus – és nem a 8 órás – munkavégzést választanák.

Minél inkább fontos a családtámogatás összegének mértéke, annál korábban tér vissza az édesanya: A feltételezés mind az első, mind a második gyermeknél helytálló. Megjelenik egy kisebb csoport, akiknél nemigen van hatása a támogatási összegnek. Akikre azonban igen, annál kritikus szempontként jelentkezik. Az elemzések alapján az egyik legfontosabb befolyásoló tényező. Az interjúk alapján kijelenthető, hogy azoknál a nőknél, akiknek korábban volt munkájuk, fizetésük, a fő vízvonal a gyed folyósításának vége. Ekkor érződik igazán a női bevételecsökkenés mértéke. Emellett azonban még mindig magas azok aránya, akik kihasználják a törvény által biztosított három év védettséget és támogatottsági időszakot.

6. Az eredmények összegzése, következtetések

A vizsgált változókat áttekintve kijelenthető, hogy mindhárom csoportnak van befolyása arra, mennyi ideig marad otthon egy édesanya gyermekével. Az összesített elemzés alapján a leggyengébb befolyásoló erővel az első csoport (H1.1.: az édesanyához közvetlenül kapcsolódó demográfiai tényezők és emberi erőforrás felhalmozás) bír. Nagyobb a ráhatása a harmadik csoportnak (H1.3.: a szülés időpontjában fennálló egyéb – családi, anyagi – körülmények), de a döntésre leginkább a második változócsoporthoz (H1.2.: az édesanya hozzáállása, értékrendszere és szemléletmódja a családi élethez és munkához kapcsolódóan) hat.

H1.: Összesítve az eredményeket tehát igaznak bizonyult, hogy a vizsgált változók többségével magyarázható az édesanyák otthon töltött idejének hossza a gyermekük megszületését követően. Az első gyermek esetén a munkaerőpiactól történő távolmaradás összefügg a családi állapottal, negatív kapcsolatban áll az édesanya végzettségével, beosztásával, keresetével, a nemi szerepekről alkotott véleményével, karrierhez való viszonyával, munkával való elégedettségével, valamint a családtámogatás összegével. Pozitív az összefüggés az anyaszerephez való viszonyulással, a tervezett gyermekszámmal, valamint a férj keresetével és beosztásával.

Az első adatelemzés (mely kizárólag az első változócsoporthoz foglalkozott) azt mutatta, hogy a legerősebb befolyásoló erővel az anya keresete, és végzettsége bír: minél magasabb egy nő fizetése ill. iskolai végzettsége, annál hamarabb tér vissza a munkaerőpiacra szülés után. Szintén fontos a hatása a családi állapotnak, mely értelmében a leghosszabb időt a házasságban élők töltik otthon.

A második felmérés eredményeiből (mely már mindhárom változócsoporthoz számbavette) az a következtetés vonható le, hogy az idő hosszára leginkább a karrierhez való hozzáállás van hatással. Minél inkább fontos egy nő számára korábban elért karrierje (ill. annak folytatása), annál rövidebb időt tölt otthon az első gyermeke megszületését követően. Kiemelt jelentősége van továbbá a családtámogatás összegének (ill. az összeg fokozatosan csökkenő mértékének). Azoknál a családoknál, akiknél anyagi helyzetükből eredően igen fontos a kapott támogatás, hamarabb tér vissza az édesanya a munka világába. Jelentős befolyással bír emellett az édesapa keresete és beosztása is, hiszen ha ezek magasak, kisebb a motiváció arra, hogy egy nő visszatérjen a fizető munkához.

H2.: Második főhipotézisem azonban csupán részben nyert bizonyosságot. A gyermekszám függvényében azt az eredményt kaptam, hogy a befolyásoló tényezők tekintetében a hangsúlyok eltolódnak ugyan, de nem változtak meg teljesen. A második gyermek esetében előtérbe kerül a tervezett gyermekszám, melynek erős negatív hatása van a visszatérési szándéokra. Fontos szerepet kap a tradicionális szerepfelfogás jelenléte (ez szintén a hosszabb otthonmaradásra ösztönöz), valamint a házasságkötési kor, mely értelmében minél később köt valaki házasságot, a visszatérés annál korábbi időpontra tehető.

A kutatás érdekes eredménye, hogy amellett, hogy a megfelelő gyermekfelügyelet megoldhatósága ill. a kedvező foglalkoztatási mód (részmunkaidő, távmunka stb.) lehetősége kritikus kérdésként jelentkezik a munkábaálláskor, ezek megléte önmagában nem ösztönzi a korábbi visszatérést a gyermek két éves kora előtt.

Az eredmények értékelésénél általánosságban is érdemes megjegyezni, hogy több változó esetén a hatás csupán a második év körül erősödik fel. Ennek oka, hogy az édesanyák többsége számára a visszatérés ideális időpontja a gyermeke két (ill. három) éves kora körül lenne aktuális, korábban sokkal kevésbé van hatása bármilyen egyéb körülménynek.

Disszertációm fő tapasztalata tehát, hogy a szülők körében erős család- és gyermekközpontúság jellemző (mely alátámasztja a korábbi hazai kutatások eredményeit), ugyanakkor számos nehézséggel szembesülnek, mielőtt meghozzák a döntést az édesanya munkaerőpiaci visszatérésére vonatkozóan. A vizsgálat eredményeként kirajzolódott, hogy a legmeghatározóbb az édesanya munkához ill. otthonhoz kapcsolódó attitűdje, értékrendszere. A családok fontosnak tartják az édesanya folyamatos jelenlétét a gyermek két (ill. három) éves koráig. Ez a szemlélet igen mélyen gyökerezik, és széleskörben elfogadott, ezért bármely, változtatásra irányuló törekvés csupán hosszútávú hatással bírhat.

7. Fontosabb hivatkozások

- Andorka R. [1987]: Gyermekszám a fejlett országokban. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Andorka R. [2000]: Bevezetés a szociológiába. Osiris, Budapest.
- Bálint M. – Köllő J. [2007]: Gyermeknevelési támogatások. In: Fazekas K. – Cseres-Gergely Zs. – Scharle Á. (szerk.): Munkaerőpiaci Tükör 2007. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest.
- Bálint M. – Köllő J. [2008]: A gyermektámogatási rendszer munkaerőpiaci hatásai, Esély, 1.
- Becker, G. S. [1960]: An Economic Analysis of Fertility, In: National Bureau of Economic Research: Demographic and economic Change in Development Countries. Princeton, Princeton University Press, 209-240.
- Becker, G. S. [1964]: Human Capital. National Bureau of Economic Research, Columbia University Press, New York.
- Becker, G. S. [1965]: A Theory of the Allocation of Time. Economic Journal, Volume 75, 493-517.
- Becker, G. S. [1975]: Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education. University of Chicago Press, Chicago.
- Becker, G. S. [1981]: A Treatise on the Family. Harvard University Press, Cambridge.
- Blaskó Zs. [2006]: Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka. Kutatási jelentések, KSH NKI, 82. évfolyam 1. szám, 110.
- Coleman, J. S. [1988]: Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of Sociology, Volume 94, 95-121.
- Crosby, F. J. [1991]: Juggling: The unexpected advantages of balancing career and home for women and their families. Free Press, New York.
- England, P. - Farkas, G. [1986]: Households, Employment, and Gender: A Social, Economic and Demographic Viwe. Aldine de Gruyter, New York.
- Frey M. [2008]: Nemzeti akcióprogram a növekedésért és foglalkoztatásért. Kézirat, Budapest, 2008. április.
- Galasi P. – Kőrösi G. (szerk.) [2002]: Közelkép. Munkakínálat; Munkaerő-kereslet. In: Fazekas K. (szerk.): Munkaerőpiaci tükör 2002. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 39–176.
- Garai L., [1998]: Emberi potenciál mint emberi tőke. Aula Kiadó, Budapest.
- Gronau, R. [1973]: The Effect of Children on the Housewife's Value of Time. In: Schultz, T. W. (szerk.): Economics of the Family: Marriage, Children, and Human Capital. The University of Chichago Press, Chicago, 457-487.
- Gyekinczky T. [1994]: Emberi erőforrások és modernizációs stratégiák. T-Twins, Budapest.
- Hoóz I. [1994]: A nők gazdasági aktivitása és a gyermeknevelés. Statisztikai Szemle, 1994. 11. szám, 833–849.
- Kamarás F. [2001]: A termékenység alakulása és befolyásoló tényezői. In: Cseh–Szombathy L. – Tóth P. P.(szerk.): Népesedés és népességgpolitika. Századvég, Budapest. 13–41.
- Kamarás F. [2003]: A termékenység irányzatai és jellemzői Európában. In: Spéder Zs. (szerk.) Család és népesség – itthon és Európában. Századvég, Budapest. 19–64.
- Kamarás F. [2005]: Családalapítás és gyermekvállalás Európában. Kérdések és kérdőjelek. In: Nagy I. – Pongrácz Tiborné – Tóth I. Gy. (szerk.): Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak

- helyzetéről 2005. TÁRKI és az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest, 87–101.
- Koncz K. [1999]: Nők a munkaerőpiacon a rendszerváltást követően. *Munkaügyi Szemle*, 43. évfolyam, 1. szám [1999. január], 22–27.
- Köllő J. [2008]: A gyermeknevelési támogatások munkaerő-piaci hatásai. In: Nagy Gy. (szerk.): *Jóléti ellátások, szakképzés és munkakínálat*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 31-56.
- Lakatos J. [2001]: Visszatérés a munkaerőpiacra a gyermekgondozási idő után. *Statisztikai Szemle*, 79. évfolyam, 1. szám, 56–63.
- Mincer, J. [1962]: Labor-force Participation of Married Woman: A Study of Labor Supply. In: Lewis, F. (szerk.): *Aspects of Labor Economics*. Princeton University Press, Princeton, 63-105.
- Mincer, J. – Polacheck, S. [1974]: Family Investments in human Capital: Earnings of Woman. In: Schultz, T. (szerk.): *Economics of the Family*. University of Chicago Press, Chicago.
- Nakamura, A. - Nakamura, M. [1991]: Children and Female Labor Supply: A survey of Econometric Approach. In: Siegers, J. et al. (szerk.): *Female Labor Market Behavior and Fertility*. Springer-Verlag, 213-236.
- Nguyen, L. L. A. [2005]: Férfiak és nők a munka világában. Nemi szerepek a munkahelyen. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 2005/2, 11-134.
- Óri I. [2001]: A nők munkavállalásának alakulása és főbb demográfiai jellemzői, 1980-96. *Demográfia*, 44. évfolyam 1–2. szám, 74–104.
- Pongrácz T. [2000]: Termékenység, család, családpolitika. *Ezredforduló*, 2000. 4. szám, 11– 14.
- Pongrácz T. [2001]: A család és a munka szerepe a nők életében. In: Nagy I. – Pongrácz T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2001*. TÁRKI – SZCSM, Budapest, 30-45.
- Pongrácz T. - Spéder Zs. (szerk.) [2002]: *Népesség-értékek-vélemények, Kutatási jelentések* 73, NKI, Budapest, 2002/3.
- S. Molnár E. – Kapitány B. [2002]: Gyermekcentrikus érzelmek és egyéni célok, vágyak viszonya. *Századvég, Ősz* (25. sz.) 93–112. [Korábbi változata megjelent: Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (szerk.): *Népesség – értékek – vélemények*. Budapest, KSH NKI Kutatási jelentések, 73., 55–74.]
- Schultz, T. W. [1983]: *Beruházás az emberi tőkébe*. KJK, Budapest.
- Spéder Zs. [2001:a]: Életünk fordulópontjai. Az NKI Társadalmi és Demográfiai Panelfelvételének /TDPA/ kutatási koncepciója és kérdőívének vázlatos ismertetése. *Demográfia*, 44. évfolyam [2001], 3-4. szám, 305-320.
- Spéder Zs. [2001:b]: Gyermekvállalás megváltozott munkaerő- piaci körülmények között. In: Nagy I. – Pongrácz Tiborné – Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. TÁRKI és a Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselői Titkársága, Budapest.
- Spéder Zs. [2003]: Gyermeket vállalni – új strukturális körülmények között. In: Spéder Zsolt (szerk.): *Család és népesség – itthon és Európában*. Századvég Kiadó, Budapest, 86–112.
- Sweet, J. [1982]: Work and Fertility. In: Greer, F. L. (szerk.): *The Childbearing Decision*. 197-218.
- Tárkányi Á. [2002]: A családpolitika változásának hatásai a termékenységre Közép– Európában. *Demográfia*, 45. évfolyam, 1. szám, 48–79.
- Van de Kaa, D. J. [1987]: Europe's second demographic transition. *Population Bulletin*, Volume 42, Number 1, 1–59.
- Van de Kaa, D. J. [2001]: Postmodern fertility preferences: from changing value orientation to new behavior. *Population and Development Review* (supplement), Volume 27, 290–331.

8. Kapcsolódó publikációk jegyzéke

Magyar nyelven:

Drjenovszky, Zs. [2010]: Kismamák a munkahelyen, avagy hogyan számíthat a munkahely a nőkre a gyermekvállalást követően, Elfogadva, *Munkaügyi Szemle*, megjelenés 2010/2.

Drjenovszky, Zs. [2010]: A családtámogatási rendszer bevezetése és átalakulása, Elbírálás alatt, *Munkaügyi Szemle*, tervezett megjelenés 2010/3.

Drjenovszky, Zs. [2009]: A szülési szabadság hosszának vizsgálata az első gyermek vállalását követően, *Szociológiai Szemle*, 2009/3, 116-145.

Angol nyelven:

Drjenovszky, Zs. [2009]: Examining the length of maternity leave after having the first child, Being published, *Sociological Review*, 2009/2